

**АКАДЕМІК НАН УКРАЇНИ
ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ ПОНОМАРЕНКО**
(до 75-річчя від уродин)

14 січня 2025 року виповнилося 75 років від уродин і 55 років наукової, педагогічної, організаційної та громадської діяльності Олександра Миколайовича Пономаренка – відомого у світі українського вченого в галузі геології, геохімії і хроностратиграфії, академіка-секретаря Відділення наук про Землю (ВНЗ) НАН України, академіка НАН України, Заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, члена Комітету з Національної премії України імені Бориса Патона, доктора геологічних наук, професора, багатолітнього директора та завідувача відділу геохімії ізотопів і мас-спектрометрії Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення (ІГМР) імені М. П. Семененка НАН України.

У рідних для Олександра Миколайовича стінах ІГМР імені М. П. Семененка НАН України – провідної у ВНЗ НАН України установи, він виріс від молодого спеціаліста до директора, набув професійних знань і життєвого досвіду. Його багатогранну діяльність відзначають новизна й актуальність ідей, глибина їхнього обґрунтування і розробки, широта поглядів і нестандартний підхід до вирішення проблем, а натхнення творча праця, відданість улюбленій справі, сумлінне ставлення до громадського обов'язку стали взірцем для колег.

Дитячі та юнацькі роки ювіляра минули в с. Положаї Переяслав-Хмельницького району Київської області. Звідси 1970 р. (після здобуття середньої освіти) він вступив до Київського геологорозвідувального технікуму (тепер – Коледж геологорозвідувальних технологій Київського національного університету імені Тараса Шевченка). Відтак – служба в армії, короткий період роботи на посаді старшого техника-геофізика в Інституті геохімії і фізики мінералів (ІГФМ) АН УРСР (тепер –

ІГМР ім. М. П. Семененка НАН України), навчання на геологічному факультеті Київського державного університету (тепер – Київський національний університет (КНУ)) імені Тараса Шевченка за спеціальністю «геологічна зйомка та пошуки родовищ корисних копалин» з отриманням кваліфікації інженера-геолога (1974–1979). Олександр Пономаренко розпочав трудову діяльність з 1979 р. в ІГФМ АН УРСР, у колективі якого виріс: з одного боку, як інженер – молодший науковий співробітник – завідувач лабораторії – науковий співробітник – провідний науковий співробітник – завідувач відділу – заступник директора – директор, з іншого – як аспірант – кандидат наук – доктор наук – професор – член-кореспондент НАН України – академік НАН України – академік-секретар ВНЗ НАН України. І завжди поруч з ним був академік Микола Петрович Щербак – мудрий Учитель і талановитий Наставник (він, до речі, і примітив допитливого юнака в час нетривалої праці в ІГФМ АН УРСР після закінчення Київського геологорозвідувального технікуму). За його відчутної підтримки молодий фахівець відразу включився в наукові розробки з вивчення докембрійських Алданського, Анабарського, Балтійського, Українського (УЩ) щитів, зокрема Дністерсько-Бузького і Росинсько-Тікицького мегаблоків УЩ. Це сприяло підготовці і захистові кандидатської дисертації на тему «Геохронологія докембрійських образований Росинсько-Тікицького району Українського щита» (1988), а незабаром і докторської – на тему «Уран-свинцева геохронологія раннього докембрію Українського щита» (2003).

У підсумку Олександр Пономаренко отримав фундаментальні результати в галузі ізотопної геохронології і геохімії ізотопів з реконструкції ранніх етапів історії геологічного розвитку древніх щитів, насамперед УЩ: розроблення детальної геохронологічної шкали архею УЩ і морфогенетичної та ізотопно-геохімічної класифікації цирконів із архейських утворень; встановлення природи поліфазного формування циркону в геологічних комплексах зі складною поліциклічною історією розвитку; доведення перспектив використання циркону як чутливого індикатора конкретних геологічних процесів (явищ) у поліфазних породних комплексах. Обґрунтування об'єктивних критеріїв інтерпретації U-Pb геохронометричних даних (по циркону) дало змогу запропонувати нову геохронологічну шкалу архею УЩ, зіставну з Міжнародною шкалою геологічного часу (млрд років): еоархей – раніше 3,6; палеоархей – 3,6–3,2 і мезоархей – 3,2–2,8 (час формування найдавніших граніт-зеленокам'яних асоціацій Приазовського і Середньопридніпровського районів відповідно); неоархей – 2,8–2,5 (утворення певних комплексів порід Дністерсько-Бузького і Росинсько-Тікицького районів і пізнішого осадонагромадження в структурах синклінального типу в межах Дністерсько-Бузького району).

У дослідженнях Олександра Пономаренка з відтворення природної історії хімічних елементів (атомів), мінералів, порід і руд у рамках всесвітньо відомих наукових шкіл ІГМР імені М. П. Семененка НАН України: петрологічної, ізотопно-геохронологічної, регіональної, генетичної мінералогії і фізики мінералів, літології і пошукової геохімії, вдало поєднуються можливості наявного кадрового потенціалу з потребами фундаментальної науки та отриманням важливих результатів практичного значення.

У цьому аспекті показано значення розроблених ізотопно-геохімічних і мінералогічних критеріїв прогнозу, пошуків та оцінки мінеральної сировини для отримання надійних вікових оцінок при проведенні геологорозвідувальних робіт, геологічному картуванні, регіональній кореляції стратиграфічних підрозділів архею УЩ, їхньому зіставленні з Міжнародною шкалою. Реперні ізотопні дані використані і використовуються в кореляційних стратиграфічних схемах УЩ Національного стратиграфічного комітету (НСК) України, зокрема в роботах зі створення Державної геологічної карти–200 000 для листів Росинсько-Тікицького району, а методики і результати ізотопно-геохімічних і мінералогічних досліджень – для геохронологічного датування докембрійських утворень, розроблення способів перетворення

гематитових (гетитових) кварцитів у корисні магнітні руди, виявлення в Україні достатньої кількості розвіданих ендегенних апатит-ільменітових родовищ, необхідних для металургійної і хімічної промисловості (титан, фосфор, рідкісноземельні елементи, ванадій, фтор).

Перу професора Олександра Пономаренка належить понад 400 друкованих наукових праць з розмаїтих напрямів геологічної науки, високий рівень яких належно оцінила наукова спільнота. Знане місце серед них відведено таким фундаментальним монографічним узагальненням: «Геохронологія раннього докембрія Українського щита. Архей» (2005), «Геохронологія раннього докембрія Українського щита. Протерозой» (2008), «Методи генетичної мінералогії» (2012), «Ендегенні ільменіт-апатитові родовища Українського щита» (2012), «Властивості природних, синтетичних та біогенних оксидів і гідрооксидів заліза за даними месбауерівської спектроскопії» (2013) тощо.

Олександр Пономаренко веде й активну науково-організаційну роботу як член Комітету з Національної премії України імені Бориса Патона і голова секції раціонального природокористування Комітету, співголова НСК України, заступник голови Комітету з хроностратиграфії, класифікації, термінології та номенклатури фанерозою, член Архейської і Протерозойської комісії НСК, голова спеціалізованої вченої ради з захисту докторських дисертацій при ІГМР ім. М. П. Семененка НАН України, головний редактор «Мінералогічного журналу (Mineralogical Journal)», ініціатор і голова оргкомітетів наукових форумів, керівник Центру колективного користування науковими приладами НАН України «Мас-спектрометричний центр твердофазного, газового ізотопного та мікроелементного аналізу», відповідальний редактор численних монографій, член редколегій наукових журналів і збірників, спеціалізованих вчених рад з захисту дисертацій, офіційний опонент дисертацій.

Ювіляр проводить плідну педагогічну діяльність, щедро передаючи досвід, знання й уміння молодим спеціалістам, аспірантам і студентам ННІ «Інститут геології» КНУ імені Тараса Шевченка та ІГМР ім. М. П. Семененка НАН України.

Високий рівень здобутків Олександра Пономаренка гідно оцінили наукова спільнота, уряд і Національна академія присвоєнням почесного звання «Заслужений діяч науки і техніки України», присудженням Державної премії України в галузі науки і техніки, обранням академіком НАН України та академіком-секретарем ВНЗ НАН України, відзначенням дипломами і медалями, почесними грамотами і відзнаками, подяками. За вагомий особистий внесок у розвиток вітчизняної науки, зміцнення науково-технічного потенціалу України, багаторічну сумлінну працю і високий професіоналізм його нагороджено Відзнакою Президента України «Орден князя Ярослава Мудрого» V ступеня (2020).

Як академік-секретар ВНЗ НАН України, Олександр Пономаренко зосереджує зусилля на збереженні і розвитку наук про Землю в Україні, появі нових гірничорудних галузей, впровадженні прогресивних технологій видобутку, переробки і збагачення мінеральної сировини з метою максимального зменшення шкідливого впливу на довкілля, збереженні й розвитку наукових геологічних шкіл, збереженні наукових кадрів, зміцненні музейної справи, вирішенні фундаментальних та організаційних проблем як галузі загалом, так і конкретних науково-дослідних установ. Особливого звучання в діяльності ювіляра в складному сьогоденні набуває вирішення фундаментальних і прикладних завдань геологічної науки зі збільшення ресурсної бази критичної і стратегічної сировини та відновлення довоєнного стану гірничовидобувної промисловості, особливо на звільнених територіях, для зміцнення обороноздатності і відновлення економіки, важливих як у довоєнній Україні, так і за умов воєнного стану і післявоєнної відбудови держави.

Заслугують на шану і повагу й особисті риси Олександра Миколайовича: людяність і простота, доброзичливість й доступність, шляхетність і вимогливість, що

виявляються у ставленні як до співробітників очолюваного ним Інституту, так і до керівників і працівників науково-дослідних установ Відділення.

Світлу дату – 75-річчя від уродин – Олександр Пономаренко, визначний учений геолог-геохімік і хроностратиграф, здібний дослідник геохімії ізотопів та ізотопної геохронології, знаний організатор науки, патріот, громадянин, зустрічає молодим і завзятим, у розквіті фізичних і духовних сил, сповнений творчих задумів, ідей і планів. Сумлінною працею і відповідальністю упродовж багатьох років життя і діяльності він здобув заслужений авторитет і повагу наукової спільноти. Творча наукова співпраця і кооперація здавна єднають і наукові колективи наших установ у вирішенні фундаментальної проблеми комплексного дослідження мінеральної і вуглецевисто-водневої речовини та їхньої ролі у формуванні вуглеводневих і рудних родовищ у літосфері Землі.

Колектив Інституту геології і геохімії горючих копалин НАН України та редакційна колегія наукового журналу «Геологія і геохімія горючих копалин» від усього серця засилають щирі вітання академікові Олександру Миколайовичу Пономаренку з нагоди славного ювілею, душевні побажання довголіття в доброму здоров'ї й добробуті, любові рідних та близьких, пошанівці друзів і колег, творчої наснаги та здійснення всіх задумів у Мирній Нескореній Україні!

Отож й надалі з Роси і Води Вам, дорогий Олександр Миколайовичу! Многих і Благих літ на життєвих перехрестях!

Ігор НАУМКО, Мирослав ПАВЛЮК, Андрій ПОБЕРЕЖСЬКИЙ